

פרק יש בקדשי מזבח

מתניתין:

כרת. ושלשתם נאמרו בתורה בשלמים, ושאר קדשי מזבח נלמדים משלמים [ז ב.].⁽⁴⁾ אבל בקדשי בדק הבית לא יתכן בהם פסול של פגול נותר וטמא.

ג. וכמו כן, קדשי מזבח, ולדן וחלבן — לא-ב אסור לאחר פדיונן.

חלב של קדשי מזבח אסור אפילו לאחר פדיונם כמו שלמדנו [בסוף פרק הקודם] שנאמר בפסולי המוקדשין שנפדו, "תזבח, ואכלת בשר", ודרשינן: בשר, ולא חלב. אבל החלב שנחלב מבהמות הקדושות בקדושת בדק הבית מותר על ידי פדייה.

ולדות קדשי מזבח אסורין בנתעברו אמותיהן קודם שנפדו, ונולדו לאחר שנפדו,⁽⁵⁾ ואילו ולדות קדשי בדק הבית שנפדו מותרים.

ד. והשוהטן בחוץ, מחוץ לבית המקדש, חייב כרת. מה שאין כן בקדשי בדק הבית.

ה. ואין נותנים מהן, מקדשי מזבח, לאומנין, הבונים ומתקנים במקדש, בשכרן, אלא נוטלין שכרם מבדק הבית, כמו שיבואר בגמרא.

מה שאין כן בקדשי בדק הבית.

המשנה הראשונה מבארת את הדינים והחומרות שיש בקדשי מזבח ואין בקדשי בדק הבית, ושיש בקדשי בדק הבית ואין בקדשי מזבח.

יש בקדשי מזבח מה⁽¹⁾ שאין בקדשי בדק הבית.

ויש בקדשי בדק הבית מה שאין בקדשי מזבח.

יש בקדשי מזבח שאין בקדשי בדק הבית —

א. שקדשי מזבח עושין תמורה,⁽²⁾ ואילו קדשי בדק הבית אין עושין תמורה, כמבואר לעיל [יג א].

ב. וחייבין⁽³⁾ עליהן, על קדשי מזבח, משום פגול, אם חשב בשעת עשיית אחת מארבעת עבודות הדם של קרבן לאכול מברשו או להקטיר אימוריו חוץ לזמנן, הקרבן פיגול, והאוכל ממנו חייב כרת. ומשום נותר, אם נותר מברשם לאחר זמן אכילתם ואכלו, חייב כרת. ומשום טמא. שאם נטמא גופו של האדם ואכל מהם בהיותו טמא, חייב

1. גירסת המשנה.

במשנה הבאה]. וראה רש"ש.

3. גירסת המשנה.

2. כתב התוס' יום טוב: תנא ושייר, כי יש עוד דברים שלא נשנו במשנתנו, כגון, שקדשי מזבח אינן יוצאין לחולין להגזז ולהעבד, וכן שקדשי מזבח מקדישין אותן הקדש עליו [כמבואר

4. ויבואר בתוס'.

5. ובתוס' יבואר.

יש (6) בקדשי בדק הבית מה שאין בקדשי

מזבח —

א. שמתם הקדשות, הקדיש סתם, ולא אמר אם לבדק הבית אם למזבח, הם לבדק הבית, ואפילו אם היה בהן דבר הראוי למזבח.

ב. והקדש בדק הבית חל על הכל, אפילו על עצים ואבנים. (7) אבל קדשי מזבח אינם נוהגים אלא בדבר הראוי להקרבה.

ג. ומועלין בנידוליהן. כגון, המקדיש תרנגולת לבדק הבית, והטילה ביצה, מועלין בביצתה. מה שאין כן בקדשי מזבח, שאם הקדיש פרה, אין מועלים בחלב הנחלב ממנה.

ד. ואין בהן הנאה לכהנים [גירסא אחרת: לבעלים]. מה שאין כן בקדשי מזבח, שבשרם נאכל לכהנים, ובקרבת עולה מקבלים הכהנים את העור. ובפסח ובמעשר בהמה, הכל לבעלים. (8)

גמרא:

שנינו במשנתנו: קדשי מזבח עושין תמורה.

ומקשינן: וכי כללא הוא דכל קדשי מזבח עושין תמורה?! והרי עופות [ומנחות], דקדשי מזבח הן, ובכל זאת תנן [לעיל יג א]: המנחות והעופות — אין עושין

תמורה?

ומתרצינן: כי קתני, אבהמה. מה שאמרה המשנה שקדשי מזבח עושין תמורה, אינו בכל קדשי מזבח אלא בבהמה בלבד. כלומר, כל בהמות קדשי מזבח עושין תמורה, ואילו בהמות של קדשי בדק הבית אינן עושות תמורה.

ומקשינן: והרי ולד קדשים, דבהמה הוא, וקדשי מזבח הוא, ותנן [לעיל יב א]: אין הולד עושה תמורה?

ומתרצינן: הא מני, משנתנו בשיטת מי היא? רבי יהודה היא. דאמר [שם]: ולד עושה תמורה.

ומקשינן: והרי תמורה עצמה, דקדשי מזבח היא, ותנן [שם]: אין תמורה עושה תמורה?

ומתרצינן: כי קתני, מה שאמרה המשנה שקדשי מזבח עושין תמורה, היינו אעיקר [על עיקר] זיבחה, קדשים שהוקדשו הם עצמם, ולא תמורותיהם.

השתא, דאתית להכי, עתה, שבאת להעמיד את המשנה בעיקר הזבח, שוב אין צורך להעמידה כרבי יהודה. אלא אפילו תימא רבנן היא. ועל הקושיה "והרי ולד אין עושה תמורה", נתרץ, כי קתני, אעיקר זיבחה, ולא בולד ובתמורה. (9)

6. גירסת המשנה.

7. כן פירש רש"י. והרמב"ם בפירוש המשנה מפרש: על בעלי מומין ובהמה טמאה. ועיין בגמרא שבא לרבות שיפוי ונבייה. והקשה התוס' יום טוב: הלא עצים ראויים למזבח לעצי המערכה? ותירצו המפרשים, שלא כל

העצים ראויים אלא עצים מיוחדים, ולא כל הזמנים שוים, כגון רק העצים שנכרתו עד ט"ו באב כשרים למערכה, כמבואר במקומם.

8. פירוש המשנה להרמב"ם.

9. ראה סוגיא מקבילה לעיל [נד ב].

רבי אליעזר אומר: זכרים, ימכרו לצרכי עולות, למי שנדב קרבן עולה. ונקבות, ימכרו לצרכי שלמים. ודמיהן, יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית. לפי שהוא סובר, שסתם הקדשות לבדק הבית [כמו התנא של משנתנו!], ואפילו בהמות הראויות להקרבה. אך הבהמות עצמן לא ייפדו להוציאן לחולין כשאר קדשי בדק הבית הנפדין בלא מום, אלא יימכרו לחייבי קרבן לצורך קרבן. כי היות שהם תמימים, דינם שאינם יוצאים מידי מזבח לעולם. ודמיהם יפלו לבדק הבית, ובדמים אלו יתקיים רצון המקדיש, שהקדישן סתם לבדק הבית.

רבי יהושע אומר: זכרים — הן עצמן יקרבו עולות, לשם מי שהקדישן. (12) ונקבות — ימכרו לצרכי שלמים, ויביא מדמיהן עולות, לשם המקדיש. ושאר נכסים יפלו לבדק הבית. לפי שהוא סובר כי אדם אינו מניח קדשי מזבח להקדישם לבדק הבית, והמקדיש סתם דבר הראוי למזבח, למזבח הקדישו, אלא שסתם הקדש מזבח הוא לעולה. (13) ומשנתנו, שאמרה "סתם הקדשות לבדק הבית", היא כרבי אליעזר ולא כרבי יהושע.

ומבאר הגמרא: ורבי חייא בר אבא, המעמיד משנתנו כרבי אליעזר, פליגא דרב אדא בר אהבה, הסובר שאפילו רבי אליעזר סובר שהמקדיש בהמה סתם מקדישה למזבח. (14) ולפיו רבי אליעזר נחלק עם רבי יהושע באופן מסויים בלבד, וכמו שיבואר:

שנינו במשנתנו: ואין נותנין מהן לאומנין בשכרן.

ומדייקת הגמרא: הא קדשי בדק הבית, נותנין לאומנין בשכר שמחזקין בדק הבית.

ודנה הגמרא: מנא הני מילי, מנין (10) שנותנין לאומנין שכרם ממעות בדק הבית שהן הקדש?

אמר רבי אבהו: דאמר קרא [שמות כה] "ועשו לי מקדש", ודרשינן: "לי", משלי, שתהיה עשיית המקדש ממה שהוקדש לצרכי המקדש.

שנינו במשנתנו: יש בקדשי הבית, שסתם (11) הקדשות לבדק הבית.

ומשמעות הדברים היא, שאפילו אם הקדיש בהמה הראויה להקרבה סתם, ולא אמר אם מקדישה למזבח או לבדק הבית, הרי היא קדושה לבדק הבית.

ודנה הגמרא: מאן תנא דסתם הקדשות לבדק הבית, מי הוא התנא הסובר כן?

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דלא כרבי יהושע!

דתנן במשנה במסכת שקלים [פרק ד משנה ז]: המקדיש נכסיו סתם, והיה בהם בהמה ראויה לגבי מזבח, זכרים ונקבות תמימים —

13. כן פירש רש"י לעיל [כ א].

14. הקשה השם אריה: אם כן, משנתנו, מני היא? לא כרבי אליעזר ולא כרבי יהושע?!

10. גירסת השיטה מקובצת.

11. גירסת השיטה מקובצת.

12. רש"י זבחים [קג ב].

ויקריבום לצורך המקדיש, ואת הזכרים יקריבו הם עצמם לעולה. וגם רבי אליעזר סובר שהכל נדר למזבח.

לא נחלקו אלא כשיש שאר נכסים עמהן, דברים שאינם ראויים להקרבה.

רבי אליעזר סבר: אין אדם חולק את נדרו. ומתוך דשאר נכסים לא לקדשי מזבח הקדישם — בהמה נמי לא הקדיש לקדשי מזבח. ורבי יהושע סבר: אדם חולק את נדרו, ומה שראוי לבדק הבית הקדיש לבדק הבית ומה שראוי למזבח הקדיש למזבח.

פירוש וסיכום: לפי לישנא קמא — נחלקו ב"אדם חולק את נדרו" בבהמותיו. ואין חילוק בין יש עמהם נכסים אחרים או לאו. ולפי לישנא אחרינא — נחלקו ב"אדם חולק את נדרו" בכל נכסיו. ואין חילוק בין עדר שכולו זכרים לעדר שמחציתו זכרים ומחציתו נקבות.

ולשתי הלשונות סובר רבי אליעזר כרבי יהושע, ש"לא שביק איניש קדשי מזבח ומקדיש לבדק הבית".

ואילו לדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, נחלקו ב"סתם הקדשות לבדק הבית". ואין חילוק בין עדר שכולו זכרים לעדר

דאמר רב אדא בר אהבה אמר רב: בעדר שכולו זכרים — אפילו רבי אליעזר מודה, שיקרבו הם עצמם לעולה לצורך המקדיש, משום דלא שביק [עוזב] איניש קדשי מזבח, ומקדיש לבדק הבית. שאדם אינו מקדיש לבדק הבית כאשר יש לו האפשרות להקדיש למזבח.

לא נחלקו, רבי אליעזר עם רבי יהושע, אלא בעדר שיש בו מחצה זכרים ומחצה נקבות⁽¹⁵⁾.

רבי⁽¹⁶⁾ אליעזר סבר: אין אדם חולק את נדרו, אין דרכו של אדם לנדרו הקדש ולחלקו, חציו לקדושה אחת, לעולה, וחציו לקדושה אחרת, לדמי עולה. ומתוך דנקבות לאו עולות הן, זכרים נמי, לאו עולות הקדיש. אלא, הכל יפול לבדק הבית, כנדר אחד.

ורבי יהושע סבר: אדם חולק את נדרו, זכרים לעולה, ונקבות לדמי עולה.⁽¹⁷⁾

לישנא אחרינא, אמרי לה: אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: בשלא הקדיש אלא בהמה [כל בהמותיו], אפילו רבי אליעזר מודה דלא שביק איניש קדשי מזבח ומקדיש לבדק הבית. ואף על גב שיש ביניהם נקבות, ימכרו לצרכי שלמים, ומדמיהן יקנו עולות,

16. גירסת השיטה מקובצת.

17. וכתב רש"י: זה ברור שלא יקרבו נקבות עצמן לשלמים, אף על גב ששלמים באין נדבה, הואיל ואם יקרבו לשלמים ויאכל הוא עצמו הבשר, יבא לידי מעילה. ומבאר הליקוטי הלכות: כשם שבשאר נכסים שהקדיש לבדק הבית הוי כולו של הקדש, בלי הנאת בעלים

ובלשון רש"י ד"ה ופליגא שכתב "הא דאוקמיה מתניתין כרבי אליעזר" [ולא כתב "דלא כרבי יהושע"], כפי שכתב בד"ה מאן תנא], מוכח שרש"י הרגיש בקושיא זו.

15. מסתבר שאין הכוונה דוקא ל"מחצה", אלא חלק זכרים וחלק נקבות.

ומתרצינן: אכן! תני, צריך לשנות "ודמיהן יפלו לבדק הבית".

שנינו במשנתנו: הקדש בדיק הבית חל על הכל.

ודנה הגמרא: לאתויי מאי? (20) איזה דבר באה המשנה לרבות באמרה לשון "כל", שהוא קדוש בקדושת בדיק הבית ואינו קדוש בקדושת מזבח?

אמר רבינא: לאתויי שפויי ונבייה. נסורת עצים ועלים הנושרין בימות החורף ומשתמשים בהן לזבל שדות. שאם הקדיש אילן לבדק הבית, אסור לזבל בנסורת שלו ובעלים הנושרים ממנו בלי לפדותן מהגזבר, והמשתמש בהן מעל. ואילו בקדשי מזבח, אם קנו גזברים עצים לצורך עצי המערכה שעל המזבח, הם משייפים את העצים וקוצצין אותן לפי מדת עצי המערכה, ואין מועלים לא בשיפויי ולא בנבייה, לפי שכאשר קונה הגזבר את העצים הוא לא נותן מעות אלא עבור החלק המתאים למערכה, ולא לנסורת ולקציצה, וכן שנינו במסכת מעילה [יד א].

שנינו במשנתנו: ומועלין בגידוליהן.

שמחציתו זכרים ומחציתו נקבות [ובין יש עמהן נכסים אחרים לאין עמהם נכסים אחרים] (18).

ומקשה הגמרא מלשון המשנה על הלישנא קמא:

תנן, (19) שנינו במשנה ההיא בדברי רבי אליעזר: ודמיהן יפלו "עם שאר נכסים" לבדק הבית.

בשלמא ללישנא בתרא, שטעמו של רבי אליעזר הוא משום שאר הנכסים הנופלים לבדק הבית, וכיון שאין אדם חולק את נדרו יפלו גם הבהמות לבדק הבית, היינו דקתני, לכן שנתה המשנה, "עם שאר נכסים" לבדק הבית —

אלא ללישנא קמא, שטעמו של רבי אליעזר הוא שאין אדם חולק את נדר בהמותיו, בין אם יש עמהן שאר נכסים בין אם אין עמהן, קשה: למה שנתה המשנה "עם שאר נכסים"? הלא אפילו כשאין עמהן שאר נכסים סובר רבי אליעזר שיפלו לבדק הבית, וליתני, והמשנה היתה צריכה לשנות, "ודמיהם יפלו לבדק הבית".

19. גירסת השיטה מקובצת.

כלל, ואם יהנה מהם, מעל, הרי שרצונו להקדיש כולו בלי ליהנות בו כלל.

20. כנראה כוונת הגמרא לבאר: מה חידשה המשנה, וכי באה לחדש שקדושת בדיק הבית חלה על עצים ואבנים או על בעלי מומין וטמאים ולא חלה עליהם קדושת מזבח?! על כן, הבינה הגמרא, שהמשנה באה "לרבות" ולהשמיענו חידוש אחר.

18. כן משמע מפשטות הסוגיא. וכן מפורש בירושלמי. [וראה שם בירושלמי עוד שינויים, ובשיטה מקובצת מהדורת ריד"א]. אבל מקושיית הגמרא בסמוך על רב אדא בר אבהו ולא על רבי חייה בר אבא, משמע שלפי דבריו סובר כן רבי אליעזר רק בשיש עמהן שאר נכסים.

ומבארת הגמרא: ואפילו למאן דאמר (24) מועלין בגידולי מזבח, הני מילי, באיזה גידולין סובר שמועלין, בגידולין דחזו למזבח, שהם עצמן ראויים למזבח, כגון ולדות קדשים. אבל גידולין דלא חזו למזבח, כגון חלב וביצים, אין מועלין בהן.

אבל לגבי קדשי בדק הבית, הכל ראוי לדמיהם, ובכל מועלין.

שינינו במשנתנו: ואין (25) בהן הנאה לכהנים.

אמר רבינא: אפילו שיפויי ונבייה לא מתהני כהנים מינייהו, של קדשי בדק הבית.

ודנה הגמרא: לאתויי מאי? באיזה גידולין מועלין בקדשי בדק הבית, ואין מועלין בקדשי מזבח?

אמר רב פפא: לאתויי חלב (21) המוקדשין וביצי תורין של קדשי מזבח, שאין מועלים בהם, ואילו בשל בדק הבית מועלין.

כדתנן במשנה במסכת מעילה [יב ב]: חלב המוקדשין וביצי תורין — לא נהנין ולא מועלין, מן התורה אין מועלים בהם, ומכל מקום אסור ליהנות מהם. (22) במה דברים אמורים, בקדשי מזבח. אבל בקדשי בדק הבית, הקדיש תרנגולת, מועלין בביצתה, הקדיש חמורה, מועלין בחלבה.

[בקדשי בדק הבית מתאים לשנות שהקדיש תרנגולת וחמורה, שהם דברים שאינם ראויים למזבח. ובחמורה יש חידוש נוסף, שאף על גב שהיא בהמה טמאה, בכל זאת קדושה קדושת בדק הבית. (23) ואילו בקדשי מזבח מתאים לשנות תורין ובהמות חולבות הראויות למזבח, שאותן אין מקדישין לבדק הבית].

מתניתין:

הקדמה

אסור לשנות קדשי מזבח לעשותם קדשי בדק הבית. וכן קדשי בדק הבית, אסור להקדישן לקרבן על המזבח. (26) ואם הקדישן

21. גירסת השיטה מקובצת.

22. יש סוברים שאיסורם הוא מן התורה. שיטה מקובצת [בבא מציעא נד ב] בשם הרא"ש. ויש מי שסובר שהם אסורים מן התורה משום "יוצא" מן הקדשים, שבכל האיסורים היוצא מהם כמותם. קרן אורה [מעילה שם]. ויש סוברים שאיסור החלב הוא מן התורה, כמו ששינינו במשנה "ולדן וחלבן אסורים", ודרשינן מ"תזבח, ואכלת בשר" — בשר, ולא חלב. תוס' מעילה שם.

ויש סוברים [כמבואר בסוף הפרק הקודם] שהאיסור הוא על "מעשה החליבה" מטעם

איסור עבודה בקדשים, אבל החלב עצמו, וכל שכן הביצים, אינם אסורים מן התורה אלא מדרבנן. תוס' מעילה שם בשם יש מפרשים.

23. כן כתב רש"י.

24. ראה תוס'.

25. גירסת ספרים אחרים בשיטה מקובצת, וכן היא גירסת רבינו גרשום, ועיין בהערה הבאה.

26. ואם שינה, עבר בלא תעשה כמבואר ברמב"ם [פרק ד מהלכות תמורה הלכה יא], אך